Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช*

Cultural Landscape of Ratchadamnoen Road, Maung District, Nakhon Si Thammarat Province

ธนากร อนุรักษ์ (Tanakorn Anurak)**
ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล (Chaiyasit Dankittikul)***

บทคัดย่อ

จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และเป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญในการเข้ามาของศาสนาพุทธในประเทศไทย แต่สภาพการขยายตัวของเมืองในปัจจุบันมีความเจริญเติบโตจนพื้นที่สำคัญบางพื้นที่ไม่ได้รับการใส่ใจดูแลและไม่เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ในอดีต ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม กระบวนการจัดการและศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน เพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน จังหวัดนครศรีธรรมราช

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของเขตโบราณสถานย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมถึงสภาพปัญหาอุปสรรคต่อการอนุรักษ์พื้นที่ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยศึกษาทฤษฎีแนวความคิดที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อพื้นที่ต่อการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของเมือง เพื่อสรุปและเสนอแนวทางการจัดการร่วมกับการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยพบว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ สภาพความเป็นอยู่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย การขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัยของประชากร รูปแบบการคมนาคมขนส่งที่เปลี่ยนแปลงและการปรับตัวเข้าสู่สังคมเมืองในยุคสมัยใหม่ ทำให้พื้นที่สำคัญของเมืองในอดีตมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานของพื้นที่สำคัญไปบ้าง แต่ก็ยังคงภาพลักษณ์โดยรวมของเมืองไว้ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษามีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันโดยแสดงออกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีการส่งเสริมและเห็นคุณค่าความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน วัฒนธรรม

---

* บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ
This article aims for publishing academic knowledge

** นักศึกษาปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,
(Faculty of Architecture, Silpakorn University), Email: noom_anurak@hotmail.com
*** รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,
(Faculty of Architecture, Silpakorn University), Email: chaiyasit.d@su.ac.th

ศิลปกรรม ศาสนา ประเพณี สถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมช่วยกันดูแลปกป้องรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้อยู่ต่อไป อีกทั้งผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งโบราณสถาน ศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหาที่พบจากการเก็บข้อมูล เพื่อรักษาให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอยู่คู่เมืองนครศรีธรรมราชสืบไป

คำสำคัญ : ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน, มรดกทางวัฒนธรรม, เมืองเก่า

Abstract

‘Nakhon Si Thammarat’, one of the southern provinces, at the western shore of the Gulf of Thailand, Which has been an ancient city with plenty of important historical stories has been existed. One of them is the coming of Buddhism to Thailand. Since the development was brought into, some extraordinary areas and cultural spaces have been ignored and out of the maintenance. Thus the researcher, realise that the importance of understanding towards the study and management of cultural landscape can keep Nakhon Si Thammarat’s cultural atmosphere alive.

The purposes of the research emphasized on the study the physical characteristics of the historical areas on Ratchadamnoen Road, Amphoe Mueang, Nakhon Si Thammarat. Also, the research described obstacles and difficulties of the cultural landscape. Researcher analysed the theories and concepts of the cultural landscape for encountering the factors affecting to the cultural landscape of ‘Nakhon Si Thammarat’. and provide the progresses to solve those problems efficiently.

The results of this research were as follows: Human habitat, environmental setting changes, expanding of residential area, transportation changes and society development; have been adapted important many area, and that changed the area usage. Many activities in the community expressed very good participation and supporting of the people in Ratchadamnoen Road. The remain image of ‘Nakhon Si Thammarat’ Ratchadamnoen Road is in study the area. While the government and private organization encourage and aware value of historical architecture, culture, art, religion and wisdom. And community realize and preserve the importance of historical elements. This research suggest guideline for manage and preserve the cultural landscape of ‘Nakhon Si Thammarat’ last long.

Key Word : Cultural Landscape, Urban Landscape, Cultural Heritage, Old Town

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

บทนำ

เนื่องด้วยพื้นที่ศึกษาอยู่ในเขตเมืองเก่าของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ ๆ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์อยู่หลายแห่ง และเป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญของการเข้ามาของศาสนาพุทธในประเทศไทย อีกทั้งยังปรากฏในหลักฐานสำคัญว่าเป็นเมืองขนาดใหญ่ในด้านการค้าขายระหว่างประเทศ โดยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่มาแต่เมื่อครั้งอดีต มีความรุ่งเรืองทางศาสนาและวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพของผังเมืองมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานกับแนวเทือกเขานครศรีธรรมราช การวางผังของเมืองจึงแตกต่างกับหัวเมืองใหญ่ ๆ ในสมัยก่อน โดยที่ถนนราชดำเนินเป็นถนนที่มีความสำคัญตั้งแต่สมัยก่อสร้างเมือง เนื่องจากมีประตูเมืองด้านทิศเหนือ-ทิศใต้ที่อยู่ในบริเวณเขตเมืองเก่า โดยจะใช้เป็นเส้นทางสัญจรทางบกเส้นหลัก แต่เนื่องจากการขยายตัวของเมืองในปัจจุบันมีความเจริญเติบโตจนพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์บางแห่งไม่ได้รับการดูแล ทำให้ประชาชนทั้งในชุมชนและนักท่องเที่ยวไม่เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่เท่าที่ควร

องค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติ ทั้งด้านสิ่งปลูกสร้างและด้านการกระทำ จารีตประเพณี ศาสนาวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตทางด้านกายภาพของคนในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและความเจริญทางด้านเทคโนโลยี จึงจำเป็นจะต้องแสวงหากระบวนการและวิธีการจัดการ เพื่อเห็นถึงคุณค่าของร่องรอยความเจริญในอดีต และคงความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองเก่าย่านถนนราชดำเนินให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ความมีคุณค่าในมรดกทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม วิถีชีวิต ความเชื่อและวัฒนธรรม จึงมีความน่าสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญและทราบถึงแนวโน้มรวมถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมบนพื้นที่ประวัติศาสตร์ย่านถนนราชดำเนิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเพิ่มความเข้าใจกระบวนการจัดการและศึกษาองค์ประกอบของเมือง และเพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นที่ประวัติศาสตร์จังหวัดนครศรีธรรมราชให้ควบคู่กับการพัฒนาเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของเมืองนครศรีธรรมราช สภาพปัญหาของภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ ลักษณะสภาพเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศึกษา
4. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ ย่านถนนราชดำ-เนิน จังหวัดนครศรีธรรมราช
5. เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน จังหวัดนครศรีธรรมราช

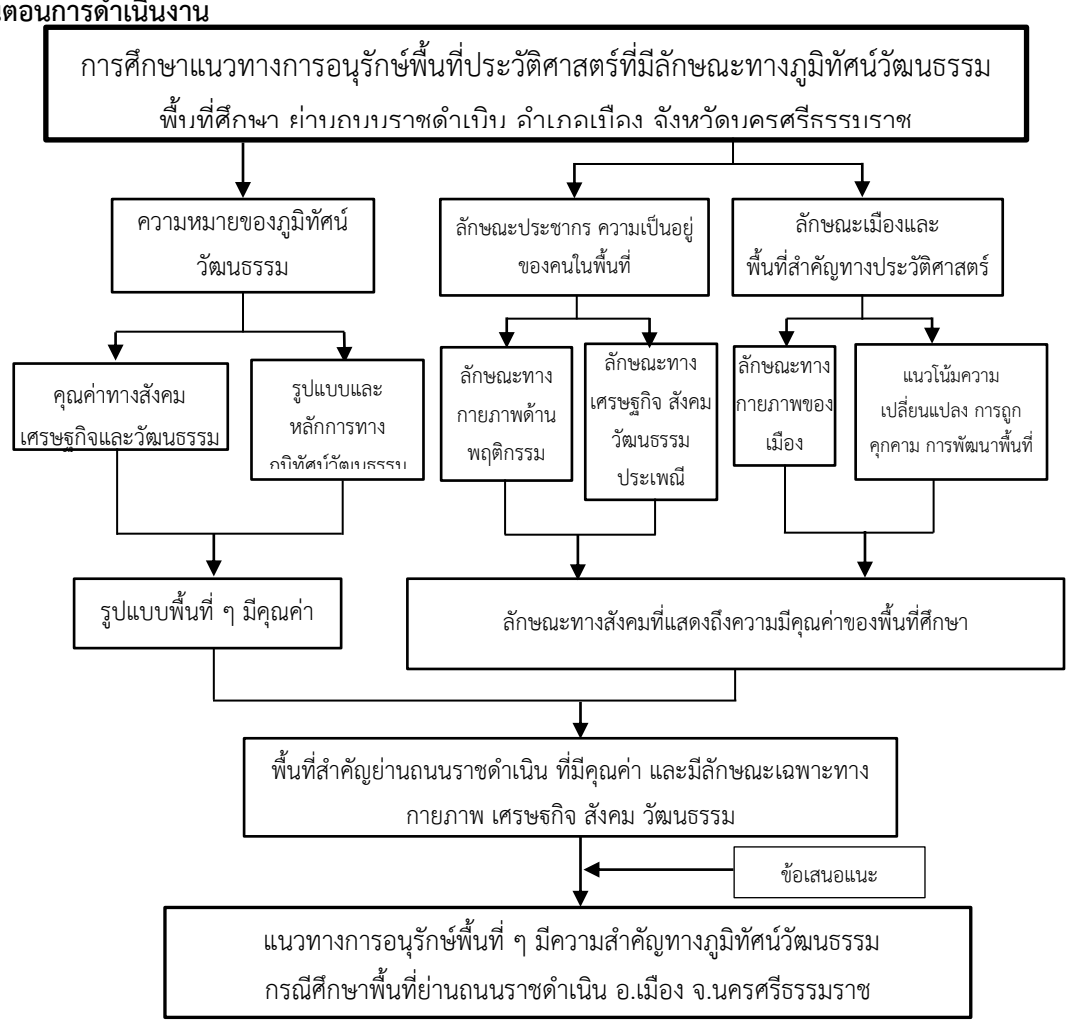
คำถามการวิจัย

1. องค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอะไรบ้าง
2. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาจะเป็นอย่างไร

วิธีการศึกษา

การทบทวนค้นคว้าเอกสาร รายงาน แนวคิดหลักการ ทฤษฎี สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลดิจิตอลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจภาคสนาม การจดบันทึก การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งจากภายในและภายนอกพื้นที่ เช่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานของเอกชน ผู้นำหมู่บ้าน ร้านค้า นักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน จังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และเสนอข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ต่อไป

ขั้นตอนการดำเนินงาน

แผนภูมิที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการศึกษาในพื้นที่ประวัติศาสตร์ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

การทบทวนวรรณกรรม

แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดย United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ได้กำหนดแนวความคิดเรื่องมรดกโลก (World Heritage) ในรูปแบบลักษณะและความสำคัญของพื้นที่ไว้ โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังนี้

1) เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) และเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยความตั้งใจเพื่อการดำรงชีวิต เช่น สวนสาธารณะ ท่าน้ำ สะพาน

2) เป็นรูปแบบภูมิทัศน์ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การจัดการ หรือเป็นผลมาจากด้านความเชื่อ ความเลื่อมใสทางด้านศาสนา

3) ภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยพิจารณาจากความสำคัญทางด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2550) ได้ให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มยึดถือร่วมกัน (ค่านิยม) ได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมและภูมิประเทศ เพื่อสร้างความเจริญงอกงามในการพัฒนาสังคมมนุษย์ อีกนัยหนึ่งคือสร้างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ได้ประโยชน์ในการดำรงวิถีชีวิต เช่น ป่าชุมชน แหล่งน้ำคูคลอง บ้านเรือน ศาสนสถาน โบราณสถาน เป็นต้น

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง สภาพแวดล้อมของพื้นที่ ๆ เป็นผลมาจากวัฒนธรรมชุมชน ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และความเชื่อ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น นั้น ๆ

พื้นที่ทางวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ขอบเขตหรือบริเวณของชุมชนที่มีการรวมตัว รวมกลุ่มในการแสดงออกถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง การจัดการด้านสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นย่านท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและวิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ โดยรูปแบบการดำเนินการจัดองค์ประกอบด้วย การดูแลรักษาให้คงสภาพ การบูรณปฏิสังขรณ์ การสร้างขึ้นใหม่และการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานของพื้นที่

ถนนสายวัฒนธรรม เป็นเส้นทางที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในลักษณะที่โดดเด่นให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น รูปร่างอาคาร ลักษณะรูปแบบทางงานสถาปัตยกรรม กลุ่มชุมชนเก่า โบราณสถาน โดยแสดงออกถึงชีวิตความเป็นอยู่ในลักษณะของอาชีพและความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม

หลักเกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกโลก (The World Heritage Committee) โดยการศึกษาและพิจารณาจากหัวข้อต่อไปนี้

1. ศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยคาดการณ์ผลในอนาคตอย่างมีหลักการและเหตุผล

2. การประเมินศักยภาพของพื้นที่โดยเน้นให้ประชาชนที่ในท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะและมีส่วนร่วมต่อการรวบรวมข้อมูลในการเก็บข้อมูลหรือสัมภาษณ์ รวมถึงการเข้าร่วมกลุ่มสนทนากับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน โดยนำแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการดูแลและอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่อไป

หลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

การรักษาเอกลักษณ์ของเมืองเก่าวัตถุประสงค์เพื่อให้องค์ประกอบที่สำคัญของพื้นที่ยังคงอยู่ มีเนื้อหาครอบคลุมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์คุณค่าของเมืองเก่าตามหลักวิชาการ โดยกำหนดกรอบตำแหน่งพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์อย่างชัดเจน วิเคราะห์ ประเมินผล นำเสนอแนวทางฟื้นฟูอาคารที่มีความสำคัญ และอาจเสริมองค์ประกอบอื่น ๆ ที่จะสามารถส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมโดยที่จะต้องไม่ทำลายคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรมนั้น

โดยแนวทางการอนุรักษ์ที่เป็นตามหลักสากลนั้น Feilden, Bernard & Jokilehto และ Jukka (1993) ได้กล่าวถึงหลักการในการวางแผนและอนุรักษ์เมืองเก่าทางประวัติศาสตร์ไว้ดังนี้

1) ผนวกการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนการพัฒนาเมือง (Integrated Conservation) โดยแนวคิดของการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ คือสิ่งสำคัญจะต้องผสมผสานส่วนที่เป็นงานอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของการวางผังเมือง เนื่องจากการอนุรักษ์เมืองไม่สามารถวางกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดในด้านเดียวได้ ต้องวางแผนและมีกลวิธีในการวางแผนอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ในเขตเมือง ทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์การฟื้นฟู การจัดการ และการบริหารระบบบริการสาธารณะที่จะสามารถช่วยส่งเสริมคุณภาพของพื้นที่ใด ๆ ในระยะยาว ควรดำเนินแผนควบคู่ไปกับผู้ร่วมอาศัยในพื้นที่ โดยมีกฎหมายข้อบังคับและมาตรการเอื้อเฟื้อสำหรับผู้อยู่อาศัยในพื้นที่

2) การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of Change) การควบคุมอัตราการเจริญเติบโตหรือการพัฒนาใหม่ ๆ ของเมืองที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองในอนาคต เพื่อวางกรอบ แนวโน้ม และทิศทางการพัฒนาของเมืองซึ่งมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และภาพรวมของเมือง ซึ่งจะสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านได้เป็นอย่างดี สามารถจำกัดการพัฒนาและไม่มีการพัฒนาแบบก้าวกระโดดมากเกินไป เช่น กำหนดความเหมาะสมของขนาดและรูปลักษณ์ของอาคาร การจำกัดปริมาณการจราจรโดยรอบ การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานที่มีความพร้อมและเหมาะสม

3) การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน (Infill Design) การออกแบบของอาคารใหม่ หรือโครงสร้างส่วนต่อเติม ควรมาจากการวิเคราะห์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนและเป็นระบบ โดยคำนึงถึงภาพรวมของเมือง องค์ประกอบของเมืองเก่า (Urban Fabric) และหน้าที่ใช้สอย จึงต้องนำหลักการออกแบบชุมชนเมืองและความงามของเมืองนำมาประยุกต์ใช้ควบคู่ไปด้วย

4) หลักบริหารจัดการ (Administrative Actions) การบริหารและจัดการพื้นที่ในการอนุรักษ์เมืองเก่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยจะต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่กำหนดกฎระเบียบข้อกฎหมาย ร่วมมือสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ที่จัดทำขึ้น Zukin Sharon (2010) ได้กล่าวถึงการจัดการและการบริหารเมืองเก่ามีความแตกต่างกันในกรณีของเมืองที่มีชีวิต (Living City) และเมืองที่

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ตายแล้วหรือเมืองไร้กิจกรรมว่า เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต หมายถึงเมืองที่ยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินอยู่ รูปแบบด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์เมืองเก่าประเภทนี้ควรคำนึงถึงเครื่องมือทางการเมืองที่ยังมีประชากรมากกว่าวิธีหยุดนิ่ง แล้วให้เมืองหยุดความเจริญเติบโต ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อพื้นที่อนุรักษ์ด้วย ดังนั้นการบริการจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่ ควรให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าเน้นการพัฒนาทางด้านกายภาพ ส่วนเมืองเก่าที่ตายแล้วกระบวนการจะเน้นการจัดสรรพื้นที่ให้สอดคล้องกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การบริหารและการจัดการก็จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาเมืองทางด้านกายภาพมากกว่าการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

นฤมล หิรัญชีระนันทน์ (2520) ได้กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรมเมืองในประเทศไทยว่า ต้องมีรายละเอียดในการใช้ประโยชน์ของที่ดินให้เหมาะสมและชัดเจน เพื่อเป็นการฟื้นฟูและบูรณะชุมชนเมืองให้มีความเป็นอยู่ของคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยยึดหลักการอนุรักษ์และคุ้มครองคุณค่าความงามของพื้นที่ใน 4 ลักษณะคือ คุณค่าทางวิทยาการ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าความงดงามตามธรรมชาติ และคุณค่าทางสมบัติทางวัฒนธรรม โดยต้องรักษาธำรงลักษณะพิเศษของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่

เมืองเก่าที่มีความดั้งเดิมของพื้นที่ ๆ ตั้งในชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ควรศึกษาและหาแนวทางอนุรักษ์เฉพาะในการอนุรักษ์ชุมชนพื้นถิ่นนั้น ๆ โดยหลักการของ ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2540) ได้ให้คำนิยามหลักการอนุรักษ์โดยภาพรวมมี 4 ประการคือ

1) การอนุรักษ์มโนทัศน์ (Conservation of Concept) หมายถึง แนวคิดของการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจะมีผลให้ความเป็นอยู่เดิมมีความเปลี่ยนแปลง หากไม่มีแนวทางป้องกันหรือวางแผนการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์จะไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะการอนุรักษ์มโนทัศน์เกิดจากการให้การศึกษาโดยให้คนในชุมชนมีกิจกรรมสร้างพฤติกรรมที่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เพื่อเข้าใจถึงคุณค่าของพื้นที่อาศัยและสามารถปรับตัวปรับแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่ทันสมัยให้สอดคล้องกับบริบทเดิมได้

2) การอนุรักษ์รูปแบบ (Conservation of Style) ต้องทำการศึกษารูปแบบของสิ่งปลูกสร้างที่มีในชุมชน บันทึกเป็นหลักฐาน การปรับปรุงและต่อเติมสามารถทำให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิม เช่น การบูรณปฏิสังขรณ์ ต้องดำเนินไปในรูปแบบเดิม

3) การอนุรักษ์ฝีมือช่าง (Conservation of Craftsmanship) รูปแบบความเป็นเอกลักษณ์ ภูมิปัญญาและช่างฝีมือมักจะถูกละเลย เพื่อให้รูปแบบของงานไม่ว่าจะเป็นงานปูน งานไม้ หรืองานโลหะ ให้ลักษณะขององค์ประกอบงานนั้นเป็นชิ้นเดียวกัน ไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ต่อชิ้นงานและภาพรวมของงานแล้ว ยังสร้างความภาคภูมิใจแก่ช่างฝีมือด้วย

4) การอนุรักษ์วัสดุ (Conservation of Building Materials) การพิจารณาเรื่องการใช้วัสดุมักจะถูกละเลย ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งไม่กลมกลืน และบางส่วนที่เป็นวัสดุใหม่จะทำให้วัสดุเดิมเสื่อมสภาพได้เร็วขึ้น

แนวความคิดการฟื้นฟูชุมชนและเมืองเก่า

ชุมชนในเมืองเก่าส่วนใหญ่มักจะมีสภาพความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องจากอิทธิพลของการพัฒนาเมืองสมัยใหม่ ขวัญสรวง อติโพธิ (2551) ได้กล่าวถึงนิยามของหลักการฟื้นฟูชุมชนเมืองว่า “สืบค้นอดีต รู้ปัจจุบัน นำไปสู่อนาคต การที่เรารู้อดีตทำให้เราเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ การที่เรารู้และเข้าใจปัจจุบันทำให้เรากระจ่างในปัญหาของเมือง นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเมืองที่ดีต่อไปในภายภาคหน้า”

ระเบียบวิธีวิจัย

1. กำหนดแนวทางอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากการประเมินคุณค่าของพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อสรุปถึงความสำคัญของแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยใช้แนวทางจากการศึกษากรณีศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา หรือมีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ รวมถึงการดูแลรักษาสภาพของภูมิทัศน์ของพื้นที่และปรับประยุกต์ข้อมูลจากกรณีศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการศึกษาและพิจารณาจาก

1) สถานการณ์แนวโน้มการพัฒนาเปลี่ยนแปลงต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีผลในอนาคต

2) ประเมินศักยภาพของพื้นที่

2. วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งประเภทของข้อมูลเป็น 2 หัวข้อได้แก่

1) วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลของการลงพื้นที่ภาคสนาม การสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ โดยให้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์ลักษณะสภาพปัจจุบันของพื้นที่ การพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา โดยการทำแผนที่ทับซ้อนลงบนภาพถ่ายทางอากาศและนำข้อมูลที่ได้สู่กระบวนการประเมินคุณค่าโดยใช้เกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกโลก

2) วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลด้านแผนการพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลไปวิเคราะห์แล้วนำเสนอข้อมูลในลักษณะของรูปภาพ แผนที่ ตารางและการบรรยาย

บริบทพื้นที่ศึกษาระดับเมือง

การศึกษาในหัวข้อนี้จะแยกลักษณะขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพของเมืองและวิถีชีวิตของประชาชนที่มีความสำคัญเพื่อประเมินผลและเสนอข้อเสนอแนะ โดยผลการศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพและทางสังคมของย่านถนนราชดำเนินจังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถสรุปได้ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านการตั้งถิ่นฐาน การตั้งถิ่นฐานในสมัยเริ่มแรกเป็นกระบวนการเริ่มต้นในการกำหนดรูปแบบการวางผังเมือง จะเล็งเห็นถึงจุดยุทธศาสตร์ต่อการตั้งถิ่นฐานเพื่อความอยู่รอดเป็นหลัก โดยคำนึงและสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงสันนิษฐานว่าการอพยพย้ายถิ่นฐานในการก่อสร้างเมืองในยุคแรก เกิดจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ซึ่งแม่น้ำหลายสายไหลที่ผ่านจากเทือกเขานครศรีธรรมราชได้นำเอาแร่ธาตุต่าง ๆ ไหลลงมาตาม กระแสน้ำ พื้นที่บริเวณนี้จึงเหมาะสมแก่การทำการเกษตรกรรมและที่ตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่ปากแม่น้ำสามารถทำการประมงชายฝั่ง ต่อมามีสินค้าทางทะเลขึ้นมาแลกเปลี่ยน ซื้อขาย ทำให้เกิดการค้าระหว่างกลุ่มประกอบอาชีพทำการประมงและอาชีพเกษตรกรรม ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการอพยพของผู้คนเริ่มเข้ามาทำการเพาะปลูกและทำการประมงในชายฝั่งใกล้เคียงเพิ่มมากขึ้น

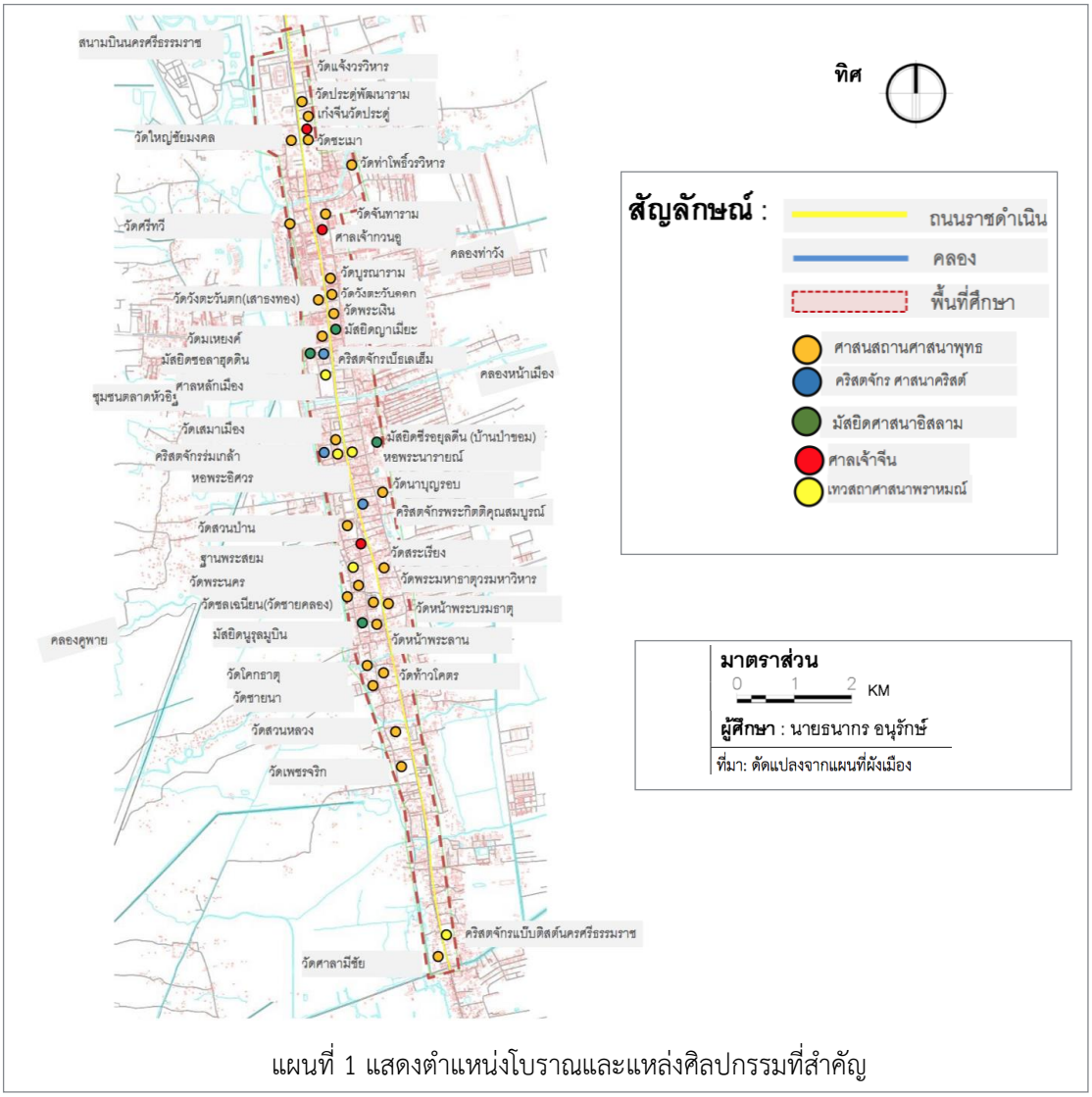
Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาพที่ 1 ลักษณะภูมิประเทศจังหวัดนครศรีธรรมราช
(ที่มา : www.map.google.co.th เข้าถึงเมื่อ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2555)

การสันนิษฐานจากลักษณะสภาพภูมิประเทศที่สามารถศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่ง ต่าง ๆ วิมล ดำศรี (2555) ได้ค้นคว้าและสรุปถึงหลักฐานการอพยพย้ายถิ่นฐานจากบทกวี หนังสือบุด (สมุดข่อย) และจากวรรณกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในบันทึกของจังหวัดนครศรีธรรมราชและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งในอดีตหลักวิชาการด้านวรรณกรรมได้เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ที่สะท้อนรูปแบบชีวิตจริงที่ปรากฏอยู่ทั้งหลายช่วงหลายตอนของวรรณกรรมท้องถิ่น ทั้งเพลงร้องเรือ ปริศนา เพลงบอก สำนวน นิทานพื้นบ้าน และบทกวีพื้นบ้าน บางเรื่องได้เล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและลักษณะอาชีพ ซึ่งเค้าโครงเดิมที่ได้มีการบันทึกยังคงรูปแบบใจความสาระสำคัญของวรรณกรรมนั้นไว้

2. องค์ประกอบด้านพื้นที่ประวัติศาสตร์ พื้นที่โดยรอบถนนราชดำเนินเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่และความเชื่อที่ปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ มาช้านาน โดยเกิดจากการสะสมภูมิปัญญา การปรับประยุกต์ใช้สภาพความได้เปรียบทางลักษณะของภูมิประเทศเพื่อสามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เหมาะสมกับพื้นที่ ก่อให้เกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีการค้าขายและการเข้ามาของศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ ของกลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ ทำให้มีการสร้างสถานเคารพมาตั้งแต่ครั้งอดีตตามยุคสมัย และบางแห่งยังมีร่องรอยที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาตร์ของเมืองนครศรีธรรมราชไว้ให้ศึกษาด้วย

แผนที่ 1 แสดงตำแหน่งโบราณและแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญ

3. องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม โดยที่กิจกรรมทางสังคมที่มีผลต่อองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดของพื้นที่ศึกษาจะเกี่ยวข้องทางด้านศาสนาทั้งสิ้น เพราะเนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกคนมีความเชื่อและขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีไปในทางเดียวกัน ไม่เพียงแต่คนในพื้นที่แต่ยังรวมถึงคนภายนอกที่นับถือและมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนา โดยจะมีความเชื่อพื้นฐานในด้านศาสนาใกล้เคียงกัน โดยพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ลานสนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราชและสวนศรีธรรมโศกราช

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาพที่ 2 บรรยากาศประเพณีวันสารทเดือนสิบ นครศรีธรรมราช บนถนนราชดำเนิน
ที่มา: (ถ่ายโดยผู้วิจัย ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ ตุลาคม 2555)

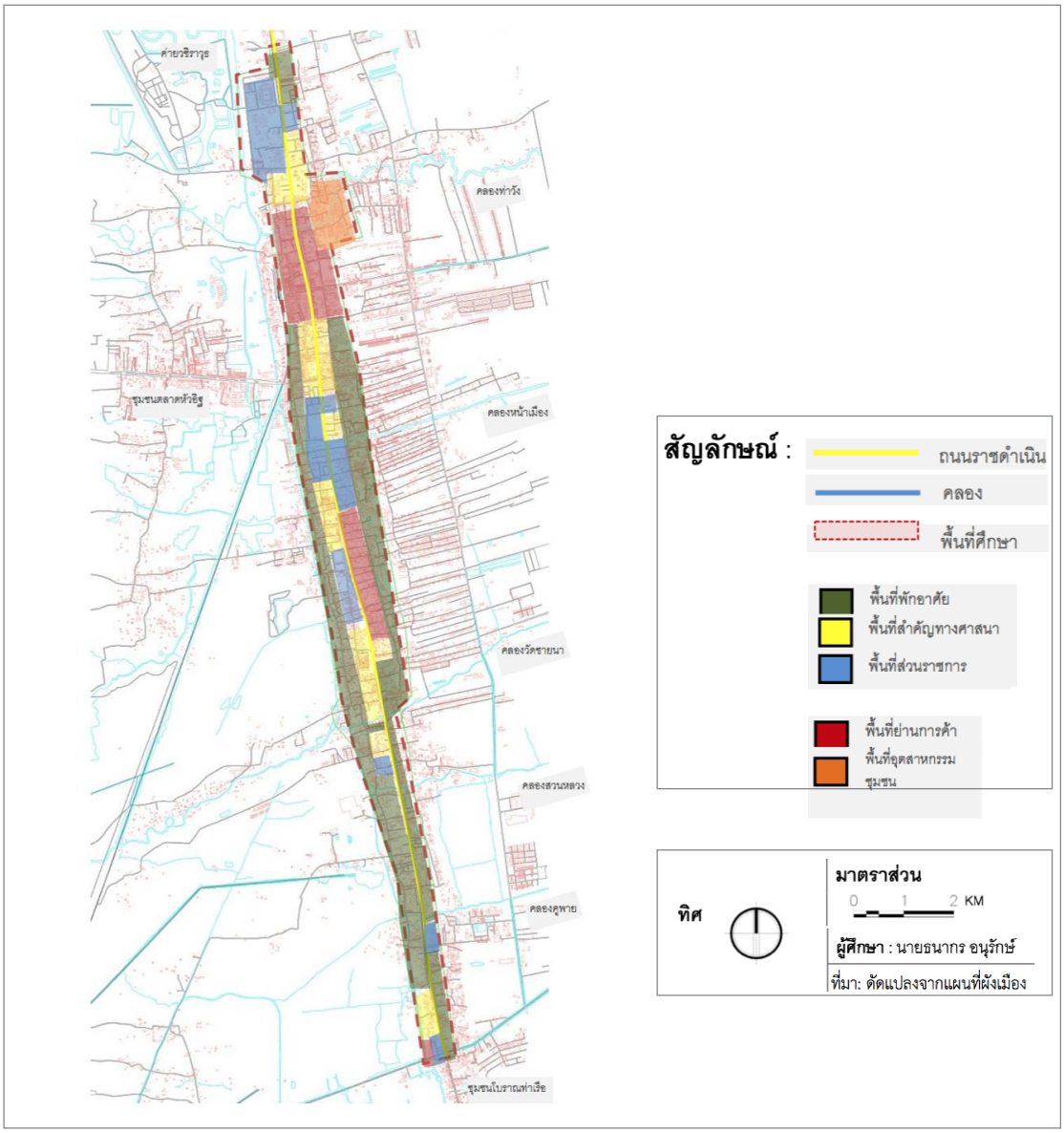
ภาพที่ 3 ประเพณีลากพระบนถนนราชดำเนินนครศรีธรรมราช
ที่มา: (ถ่ายโดยผู้วิจัย ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ ตุลาคม 2556)

ภาพที่ 4 พิธีแห่นางดาน บริเวณหอพระอิศวร พ.ศ. 2555
ที่มา: (ถ่ายโดยผู้วิจัย ที่ตำบลคลัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ เมษายน 2555)

วิเคราะห์บริบทของพื้นที่ศึกษาระดับย่าน

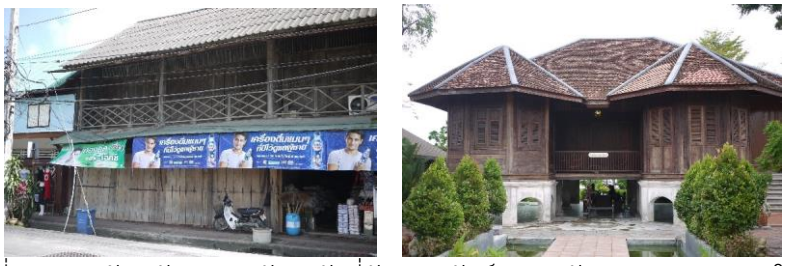
โดยทั่วไปสภาพพื้นที่ศึกษาในปัจจุบันจะมีกลุ่มบ้านเรือนพักอาศัยแบ่งเป็นชุมชนต่าง ๆ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2553 พบว่าประชากรในพื้นที่มีการย้ายถิ่นฐานไปยังอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง โดยจะมีการขายที่ดินหรือปล่อยให้เช่า เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในอนาคต แต่ประชากรในพื้นที่บางชุมชนมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์หมู่บ้านและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง อาหารท้องถิ่น เครื่องถมเมืองนครและผลิตภัณฑ์จากทองเหลือง ซึ่งหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบได้ให้การสนับสนุนในการหาตลาดและพื้นที่จำหน่ายสินค้า ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่บางกลุ่มยังมีความหวงแหนและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไว้

แผนที่ 2 แสดงบริบทพื้นที่ศึกษา

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

อาคารบ้านเรือน สถานที่สำคัญทางศาสนา โบราณสถานและอาคารทางราชการ ได้มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย รูปแบบโดยภาพรวมยังมีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่าบางชุมชนที่มีการปรับปรุงอาคารเก่ายังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ เช่น อาคารพาณิชย์บริเวณตลาดท่าม้า บ้านพักอาศัยหลังวัดพระมหาธาตุ เป็นต้น

ภาพที่ 5 สภาพปัจจุบันอาคารพักอาศัยที่ยังคงอนุรักษ์ และปรับปรุงภาพแบบการใช้งาน
ที่มา: (ถ่ายโดยผู้วิจัย ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ ตุลาคม 2555)

ประเพณีและวัฒนธรรม การจัดงานและสืบทอดวัฒนธรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ไม่กระทบต่อภาพรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น ประเพณีชักพระ ซึ่งแต่เดิมจะลากเรือพระมารวมกันบริเวณหน้าโรงเรียนเบญจมราชูทิศ แต่ปัจจุบันได้ลากเรือพระมารวมกันบริเวณลานหน้าเมือง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจะแห่ผ้าบริเวณลานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้เปลี่ยนแปลงเป็นขบวนแห่ผ้าจากหน้าศาลากลางมายังวัดพระมหาธาตุ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์เช่น พิธีแห่นางดาน ยังคงพิธีกรรมเดิมไว้โดยเพิ่มความน่าสนใจในการนำเสนอโดยนำ แสง สี เสียง เพื่อให้เกิดความประทับใจและให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

วิเคราะห์แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในอนาคต

1. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ จากการศึกษาข้อมูลและแผนพัฒนาเมืองของพื้นที่ศึกษาย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช คาดว่าองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ด้านสภาพแวดล้อมสถานที่สำคัญยังคงอยู่ เพราะเนื่องจากเป็นสถานที่ทำให้ทุกคนรู้จักและนึกถึงเมื่อกล่าวถึงเมืองนครศรีธรรมราช รวมไปถึงองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง เช่น เทวสถานฐานพระสยม ตลาดเก่าวัดท้าวโคตร ก็จะยังคงอยู่เพราะเป็นพื้นที่ ๆ มีคุณค่าสำหรับคนในชุมชน และจะยังมีการสืบสานและอนุรักษ์พื้นที่เหล่านี้ไว้ อาคารพักอาศัยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่มีการตกแต่งด้วยไม้แกะสลักฉลุลายมีแนวโน้มที่จะลดลง เนื่องจากอาคารรูปแบบใหม่ที่ใช้ก่ออิฐและคอนกรีต การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการก่อสร้าง รวมทั้งความคงทนของวัสดุที่เพิ่มมากขึ้นและวัสดุที่เป็นไม้จริงหายากและมีราคาสูงมาก อีกทั้งช่างฝีมือที่มีความปราณีตในการแกะสลักแทบไม่หลงเหลืออยู่ในพื้นที่ เหลือแต่ช่างเก่าที่ไม่ได้สืบทอดภูมิปัญญา ทำให้อาชีพการแกะสลักไม้ไม่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน จึงหันมาประกอบอาชีพอื่น ทำให้รูปแบบอาคารไม้จะค่อย ๆ หายตามไปด้วย

2. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยปัจจุบันด้านการส่งเสริมการค้าของประเภทสินค้าพื้นเมือง งานหัตถกรรมและอาหารประจำท้องถิ่นจะเป็นสินค้าขึ้นชื่อและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย รวมไปถึงการส่งเสริมการพัฒนาฝีมือจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เกิดเป็นสินค้าที่คงรูปแบบดั้งเดิม แต่มีความหลากหลาย และเป็นส่วนส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น และมีการประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ ที่ส่งเสริมทำให้ภาพลักษณ์ของวัฒนธรรม โบราณสถาน และแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ทำให้ผลคาดการด้านเศรฐกิจของเมืองได้เติบโตสอดคล้องควบคู่ไปกับด้านการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มสูงขึ้น

3. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์พบว่า สังคมสมัยใหม่และค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้กลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มวัยเริ่มทำงานจะไม่ใส่ใจในเอกลักษณ์ประเพณีวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของพื้นที่มากนัก แม้แต่การเข้าวัดทำบุญก็ไม่ค่อยได้รับความสำคัญในกลุ่มวัยรุ่น เนื่องจากการเข้ามาของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่รวดเร็ว ทำให้เกิดการละเลยและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวันที่ต่างจากในอดีตอย่างมาก

ผลการวิเคราะห์พื้นศึกษา

จากการศึกษาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมและกระบวนการจัดการกรณีศึกษาย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางกายภาพ จากลักษณะทางภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ สภาพความเป็นอยู่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเกิดการขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัย การคมนาคมขนส่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ประชาชนมีการปรับตัวเข้าสู่สังคมเมืองในยุคสมัยใหม่ แต่สถานที่สำคัญทางศาสนายังคงเป็นสถานที่สำคัญของเมือง ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพื้นที่โดยรอบแต่ก็ยังคงภาพลักษณ์โดยรวมของเมืองไว้ ได้แก่ เรือนจำกลางนครศรีธรรมราชหลังเก่า ถูกเปลี่ยนให้เป็นสวนศรีธรรมมาโศกราชซึ่งเป็นสวนสาธารณะกลางเมืองใกล้กับแนวกำแพงเมืองเก่า พื้นที่ว่างหน้าวัดพระเงินถูกพัฒนาเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของคนในชุมชน มีตลาดชุมชนที่ขายของประจำท้องถิ่น เป็นต้น การปรับปรุงพัฒนาสถานที่สำคัญให้คงอยู่ตามรูปแบบที่เหมาะสม ได้แก่ ถนนราชดำเนินหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้ประดับตกแต่งด้วยโคมไฟ 12 นักษัตร เป็นการส่งเสริมการสร้างภาพลักษณ์ของเมืองให้ดีขึ้น เป็นต้น ลักษณะทางสถาปัตยกรรม เช่น บ้านพักอาศัยในชุมชนมีความหลากหลายทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลและความเชื่อจากบรรพบุรุษและมีเอกลักษณ์เฉพาะจะยังคงได้รับการอนุรักษ์ให้คงไว้ แม้มีจะการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยก็ตาม

2. องค์ประกอบด้านพื้นที่ ๆ มีผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม โดยเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อพื้นที่ ทั้งสภาพแวดล้อมภาพรวมของเมืองและคนในชุมชน ได้แก่ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดประดู่พัฒนาราม วัดท่าโพธิ์วรมหาวิหาร วัดมเหยงณ์ วัดมุมป้อม วัดเสมาเมือง วัดสวนป่าน วัดชลเฉนียน วัดหน้าพระลาน วัดท้าวโคตร วัดสวนหลวง วัดศรีทวี วัดมัชฌิมภูมิ วัดสระเรียง วัดพระเงิน มัสยิดญามีเยะ มัสยิดซอลาฮุดดีน หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ ศาลหลักเมือง ศาลพระเสื้อเมือง ฐานพระสยมคริสตจักรเบธเลเฮม สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราชและกำแพงเมืองเก่า

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

3. องค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ต่อการมีส่วนร่วม โดยที่ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาจะมีความใกล้ชิดกันมากของแต่ละชุมชน โดยมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันระหว่างหมู่บ้านและชุมชนโดย แสดงออกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณีกวนข้าวยาคู ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีให้ทานไฟ ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์และความผูกพันธ์ของคนในแต่ละชุมชน ซึ่งส่งผลต่อภาพรวมถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ศึกษา โดยในแต่ละชุมชนจะสนับสนุนการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของเมืองเป็นอย่างมาก โดยจะมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานและการรักษาผลประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลนำไปสู่การพัฒนาเมืองและเป็นการมีส่วนร่วมในการรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองที่สำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมมีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วไปตามยุคสมัยด้วย โดยประชาชนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง แต่การย้ายเข้ามาอยู่ของคนต่างถิ่นที่มีเพิ่มมากขึ้นจนจะกลายเป็นปัญหาหลักที่จะเกิดขึ้นกับเมืองในอนาคต และการเข้ามาของวัฒนธรรมสมัยใหม่จะเข้ามากลืนกับวัฒนธรรมดั้งเดิมให้สูญหายไป เช่น ชุมชนมอญ ท่าเรือขนส่งสินค้าวัดชายนา ท่าเรือขนส่งสินค้าทางทะเลของวัดท่าโพธิ์วรวิหาร ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียงแค่เรื่องเล่าแล้วเท่านั้น ชุมชนที่ประกอบอาชีพหัตถกรรมยังคงมีความเป็นเอกลักษณ์จากการสืบทอดทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการรวมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงและมั่นคงให้กับคนในชุมชน แสดงให้เห็นการตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและศิลปะประจำท้องถิ่น เช่น กลุ่มเครื่องถมนคร กลุ่มผ้ายกเมืองนคร กลุ่มเครื่องเงิน ทองเหลือง และจะมีการสืบทอดให้เป็นมรดกคงอยู่ในพื้นที่ต่อไป

5. องค์ประกอบด้านนโยบายและมาตรการต่าง ๆ โดยจากทางภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาจังหวัด ซึ่งได้กำหนดขอบเขตในการดูแลรักษาโบราณสถานที่มีคุณค่าในเขตอำเภอเมือง รวมถึงแนวทางการแก้ปัญหาและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งทุกขั้นตอนการดำเนินงานจะทำความเข้าใจให้กับคนในพื้นที่ให้ทราบถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของมาตรการต่างๆ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของภาพรวมและกระตุ้นเศรษฐกิจของเมืองที่จะทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราชเพิ่มมากขึ้น โดยนโยบายต่าง ๆ จะครอบคลุมไปถึงการดูแลรักษา การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ในการพัฒนาพื้นที่ตามแผนงาน เพื่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1. แนวทางการจัดการองค์ประกอบทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ ควรมีการรวบรวมประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนต่าง ๆ รวมถึงประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองโดยทำการเผยแพร่วิวัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ชุมชนเข้าใจถึงคุณค่าของมรดกของเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ควรปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์พื้นที่โดยสอดแทรกเนื้อหาในรายวิชาเรียน หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเมืองเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน การจัดแสดงนิทรรศการให้แก่นักท่องเที่ยวให้ทราบถึงคุณค่าของพื้นที่และประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน โดยสนับสนุนให้คนในชุมชนช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของตนเองและถ่ายทอดหรือบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อ

เป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์ให้คนภายนอกเห็นคุณค่าความมีเอกลักษณ์ของมรดกทางวัฒนธรรม และสืบสานวัฒนธรรมดีงามคงอยู่ต่อไป

2. แนวทางการจัดการองค์ประกอบทางวัฒนธรรมด้านศาสนสถาน โบราณสถานและเทวสถานที่สำคัญ เช่น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดท้าวโคตร หอพระอิศวร ศาลหลักเมือง ถึงแม้จะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ ด้านการบูรณะซ่อมแซม แต่การบูรณะควรต้องกลับมาให้อยู่ในรูปแบบเดิม การใช้วัสดุที่ใกล้เคียงกับของเดิม เพื่อรักษาคุณค่าทางจิตใจของสถานที่และสร้างจิตสำนึกดูแลรักษาสถานที่สำคัญของคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว

3. แนวทางการจัดการองค์ประกอบทางวัฒนธรรมด้านอาคารพักอาศัยและสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งเป็นกลุ่มอาคารที่มีความสำคัญในด้านองค์ประกอบของชุมชนเมืองทั้งที่อยู่ในย่านการค้า รวมถึงกลุ่มอาคารพาณิชย์ของเอกชน โดยเสนอแนะให้มีการสำรวจพื้นที่จัดทำเป็นผังชุมชน มีการสืบค้นและจัดเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นส่วนกลางที่สำคัญของเมือง ซึ่งจะเป็นการรวบรวมข้อมูลและสามารถจำแนกข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบการศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยอาจเป็นประโยชน์ในด้านประวัติศาสตร์และเกิดการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้

4. แนวทางการจัดการองค์ประกอบทางวัฒนธรรมด้านพื้นที่สาธารณะ สิ่งแวดล้อมและพื้นที่ว่างของเมือง โดยที่พื้นที่สาธารณะและอาคารสาธารณะ เช่น สวนศรีธรรมมาโศกราช สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช ศาลาประดู่หก สะพานนครน้อย กำแพงเมืองเก่า สถานีรถไฟนครศรีธรรมราช ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ควรได้รับการปรับปรุงดูแลรักษาและยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนเข้ามาใช้งานอยู่ตลอดเวลา โดยที่ยังขาดการจัดระเบียบการใช้งานพื้นที่ให้มีความเหมาะสม รวมถึงความเหมาะสมของสิ่งแวดล้อมโดยรอบของสถานที่ เช่น ความสะอาดภายในของพื้นที่ ปัญหาประมาณขยะในคลองระบายน้ำ การปรับปรุงทางเท้าและทางจักรยานให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

5. แนวทางการจัดการองค์ประกอบทางวัฒนธรรมด้านสังคมความเป็นอยู่และเศรษฐกิจ โดยอาชีพดั้งเดิมของคนในพื้นที่เป็นอาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขายและอาชีพรับจ้าง มีการรวมกลุ่มอาชีพภายในชุมชนและด้วยภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษทำให้เกิดเป็นสินค้าประจำท้องถิ่น เช่น กลุ่มเครื่องถมสามกษัตริย์ กลุ่มผ้ายกเมืองนคร กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล กลุ่มผลิตภัณฑ์ทองเหลือง โดยมีการส่งเสริมจากทางภาครัฐ และมีการก่อตั้งโครงการต่าง ๆ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และควรปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของอาชีพประจำท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงการสนับสนุนด้านการตลาดให้เป็นที่รู้จัก ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ให้ดีขึ้นและจะทำให้อาชีพประจำท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ยังคงอยู่ตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. (2556). “**สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.**”
http://wetland.onep.go.th/onep/ncecd/index.php?name=onep_2

ขวัญสรวง อติโพธิ. (2551). “การฟื้นฟูชุมชนเมือง.” เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาการวางแผน ภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดำรงศักดิ์ สังข์ทอง. (2549). “ภูมิทัศน์ถนนกับวิถีชีวิตคนกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ภูมิ สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นฤมล หิญชีระนันทน์. (2543). “**ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในภาคใต้:สถานภาพการศึกษาพลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์ในประเทศไทย.**” กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).

บัญชา ชุ่มเกษร. (2551). “**การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน.**” (กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) : 44-51.

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. (2550). “การพัฒนาเมือง/ชุมชนเมืองในแนวอนุรักษ์.” เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม:เมืองเก่าภายใต้โครงการบริการจัดการและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม : หน้า 1-31.

_____ . (2540). “**ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช.**” กรุงเทพฯ: ที พี.พริ้นท์.

วิมล ดำศรี. นักวิชาการสื่อภาษาวาทศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมสำหรับเด็ก.สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2555.

ภาษาต่างประเทศ

Feilden, Bernard & Jokilehto, Jukka. (1993). “**ManagementGuidelines for World Cultural Heritage Sites.**” Rome: ICCROM.

United Nations. (1987). **Report of the World Commission on Environment and Development.** Accessed June 15, 2014. from http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf

Zukin, Sharon. (2010). **Naked City The Death and Life of Authentic Urban Places.**USA: Oxford University press.